

Ekonomski Osnazene

Entitetska zalagačka platforma za pet kantona Federacije BiH:

Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Kanton 10,

Zapadnohercegovački kanton i Srednjobosanski kanton

Maida Zagorac

Ekonomski osnaŽENE

Entitetska zalagačka platforma za pet kantona Federacije BiH: Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Kanton 10, Zapadnohercegovački kanton i Srednjobosanski kanton

Autorica: Maida Zagorac

Recezentice: doc. dr. Jasmina Džumhur i Svetlana Cenić

Publikaciju uredila: Denija Hidić

Dizajn i prelom: Tanja Ćurić

Lektura: Nada Pecikoza

Izdavačice: Fondacija CURE, 2023. godina

Za izdavačicu: Jadranka Miličević

„Ovaj materijal potpuno ili djelimično finansira Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida) i Kvinna till Kvinna fondacija. Sida i Kvinna till Kvinna ne moraju se neminovno slagati sa mišljenjima iznesenim u publikaciji. Za sadržaj su odgovorne same autorice.“

“This material is completely or partly financed by the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) and the Kvinna till Kvinna Foundation. Sida and Kvinna till Kvinna do not necessarily agree with the opinions expressed. The author alone is responsible for the content.”

ZALAGAČKA PLATFORMA ZA EKONOMSKO OSNAŽIVANJE ŽENA

Pitanje osiguravanja rodne ravnopravnosti u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava stalni je izazov s kojim se suočavaju države. Ključna prepostavka za osiguravanje ovog principa je donošenje zakonodavnog okvira usklađenog sa međunarodnim standardima i uspostava efikasnog institucionalnog okvira. Inkorporisanje rodne ravnopravnosti u pravni sistem Bosne i Hercegovine posebno je intenzivirano donošenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini 2003. godine. Prilikom izrade ovog zakona otvorilo se pitanje koje društvene sfere treba da budu obuhvaćene Zakonom, imajući u vidu da u tom periodu, u evropskim okvirima, zakon o rodnoj ravnopravnosti je bio donesen samo u Finskoj i to sa fokusom na rodnu ravnopravnost u oblasti rada. S obzirom na rezultate analiza koje su rađene u tom periodu, a tiču se položaja žena u Bosni i Hercegovini, zaključeno je da se donese sveobuhvatan zakon kojim će se garantovati rodna ravnopravnost u svim sferama života, te da se zabranjuje diskriminacija na osnovu spola, uključujući i zabranu rodno zasnovanog nasilja koje je ovim zakonom propisano kao krivično djelo. Iako se ove godine obilježava 20. godišnjica od usvajanja Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, bosansko-hercegovačko društvo i dalje se suočava s pitanjem kako obaveze iz ovog zakona, a samim tim i iz međunarodnih standarda koje je Bosna i Hercegovina ratifikovala, provesti u praksi.

Analize osiguravanja rodne ravnopravnosti ukazuju da je napredak veoma spor, otpori veoma snažni, te da nedostatak svijesti o važnosti osiguravanja ovog principa igra ključnu ulogu. Odsustvo shvatanja da žene predstavljaju resurs je zabrinjavajuće, a na što ukazuju statistički pokazatelji Agencije za statistiku BiH za 2020. godinu prema kojim stopa zaposlenosti žena iznosi 40%, a muškaraca 65% (u dobi od 20 do 60 godina). Nedopustivo je za jedno post-konfliktno društvo koje se nalazi u ekonomskoj tranziciji sa visoko izraženom emigracijom, posebno mladih i obrazovanih građana, da se, uslovno rečeno, odriče žena kao resursa samo zbog njihovog biološkog određenja. Stanje rodne ravnopravnosti žena u Bosni i Hercegovini dodatno usložnjavaju pokazatelji rodno zasnovanog nasilja koje se ne odnosi samo na nasilje u porodici, već uključuje i trgovinu ljudima kojoj su najčešće izloženi žene i djeca. Iako je prisutna deklarativna opredjeljenost svih subjekata koji učestvuju u procesima odlučivanja da je rodno zasnovano nasilje potrebno spriječiti i prevenirati i da podržavaju NULTU toleranciju na ovaj vid nasilja, zvanični pokazatelji ukazuju da je proces implementacije mjera veoma neefikasan.

Upravo u ovom svjetlu je potrebno sagledati inicijativu Fondacije CURE da kreira Zalagačku platformu putem koje svim zainteresovanim subjektima predočava plan zagovaračkih aktivnosti s kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim ciljevima u oblasti ekonomskog osnaživanja žena, s posebnim fokusom na poboljšanje položaja žena koje su pripadnice marginalizovanih grupa. Značaj Zalagačke platforme ne umanjuje ni činjenica da se radi o dokumentu koji je fokusiran na pet kantona Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i to: Unsko-sanski kanton (USK), Posavski kanton (PK), Kanton 10 (K10), Srednjobosanski kanton (SBK) i Zapadnohercegovački kanton (ZHK), s obzirom da se radi o kantonima u kojima su slabije razvijene politike rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja žena. Način na koji je koncipirana Zalagačka

platforma osigurava informacije koje se mogu koristiti za zagovaračke aktivnosti i u drugim kantonima Federacije BiH.

Ako se pažljivo analiziraju uzroci i posljedice rodno zasnovanog nasilja, posebno nasilja u porodici, ekonomска ovisnost žena često je ključni faktor koji utiče na to da one ne prijavljuju nasilje i ostaju živjeti u zajednicama u kojim su izložene nasilju. Ekonomска nesamostalnost žena, uzrokovanu nemogućnošću zaposlenja i radnog privređivanja na drugi način, jedan je od uzročnika i trgovine ženama i djevojčicama s ciljem njihove eksploracije. Imajući u vidu ovu činjenicu značajno je ukazati na važnost Zagovaračke platforme koja teži ka tome da ukaže na konkretne korake pomoću kojih je moguće izmijeniti javne politike u oblasti zapošljavanja i/ili samozapošljavanja žena pripadnica marginalizovanih grupa u posmatranih pet kantona, a naročito žena koje su preživjele porodično nasilje i druge oblike rodno zasnovanog nasilja u FBiH, kako bi se smanjila njihova ranjivost, te samim tim podložnost nasilju.

Snaga Zagovaračke platforme zasnovana je na činjenici da su osnova za njenu izradu bili rezultati prethodno urađenih istraživanja i to: „Kroz ekonomsku stabilnost do slobode: Analiza aktuelnih propisa i praksi u FBiH u vezi s ekonomskim osnaživanjem žena koje su preživjele porodično nasilje i preporuke za njihovo poboljšanje“ iz 2019. godine, „Ekonomski osnaŽENE – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena sa fokusom na žene preživjele porodično nasilje“ iz 2021. godine i „Akcioni zagovarački plan u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje u Federaciji BiH“ iz 2019. godine. Navedena istraživanja pokazuju da ne postoji napredak u usvajanju programske politike usmjerenih prema potrebama marginalizovanih grupa žena, uključujući i one žene koje su preživjele porodično i druge oblike rodno zasnovanog nasilja, sa izuzetkom nekih kantona kao što je Kanton Sarajevo gdje je zabilježen određeni napredak. Zabrinjavajuće je da u svim kantonima nije osiguran jednak pristup ekonomskom osnaživanju marginalizovanih grupa žena. Planovi, strategije i mјere koje obuhvataju oblast rada i zapošljavanja kantona FBiH u većini slučajeva ne prepoznaju marginalizovane grupe žena kao socijalnu kategoriju, od kojih se posebno ističu one koje su preživjele ili se još uvijek nalaze u situaciji nasilja. Nisu prepoznate ni poteškoće sa kojima se te žene suočavaju kako bi pristupile ekonomskim resursima, a što otežava njihovo ekonomsko osnaživanje. Nadalje, u Federaciji BiH već dva puta nije usvojena Strategija zapošljavanja kao krovni strateški dokument u ovoj oblasti. Istraživanja ukazuju da pravila, prakse i procedure na federalnom i kantonalm nivou u oblasti ekonomskog osnaživanja, zapošljavanja i razvoja samo u rijetkim slučajevima prepoznavaju „žene žrtve nasilja“, „žrtve nasilja u porodici“ i „djecu žrtava nasilja u porodici“ kao marginalizovane grupe koje je potrebno dodatno ekonomski osnažiti. Uglavnom je prisutno prepoznavanje žena, a posebno marginalizovanih, isključivo kao jedne velike ranjive kategorije, čime se vrši generalizacija iza koje i dalje ostaju ranjivost i nezadovoljene potrebe.

Važnost Zagovaračke platforme je da na bazi rezultata istraživanja daje ne samo pregled različitih ciljeva zagovaranja, imenujući subjekte koji su identifikovani kao odgovorni nositelji za implementaciju tih ciljeva, već nudi modalitete kako te ciljeve implementirati, uključujući vremenski okvir potreban za ostvarenje svakog cilja pojedinačno, potrebna sredstva i očekivane promjene koje će nastati ispunjenjem cilja.

Zagovaračkom platformom se šalje jasna poruka da ekonomsko osnaživanje, briga i podrška marginalizovanim grupama žena i ženama koje su preživjele rodno zasnovano nasilje ne treba i ne smije biti zadatak i briga samo nevladinih organizacija, već dio usvojene politike i prakse institucija koje imaju zakonom definisanu obavezu zaštite, podrške i pomoći ženama koje su preživjele nasilje. Posebno je važno osigurati da ova zaštita i podrška ne podliježe komplikovanim i sporim procedurama koje su opterećene bespotrebnim administrativnim radnjama.

Konačno, potrebno je pitanje ekonomskog osnaživanja žena posmatrati u jednom širem kontekstu međunarodnih obaveza koje je Bosna i Hercegovina preuzela ratifikacijom međunarodnih dokumenata. Tako je pitanje različitog tretmana građana/ki u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u Bosni i Hercegovini, a s obzirom na teritorij gdje žive, prepoznao Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava koji u svojim Zaključnim razmatranjima, nakon pregleda Trećeg periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine o implementaciji UN Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, primjećuje složen sistem upravljanja u državi članici i decentralizaciju ovlasti i odgovornosti u oblastima koje se odnose na ekonomska, socijalna i kulturna prava, uključujući socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Komitet je izrazio zabrinutost zbog značajnih odstupanja u zakonodavnim i političkim mjerama poduzetim na različitim nivoima vlasti u navedenim oblastima što za posljedicu ima značajne regionalne nejednakosti građana u nivou uživanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Takođe je izražena zabrinutost zbog nedostatka praćenja i koordinacije mjera na državnom nivou, a koje se odnose na preduzete aktivnosti koje provode entiteti, Brčko Distrikt i kantoni u Federaciji BiH, čime se perpetuiraju neslaganja i nejednakosti. Komitet je podsjetio državu članicu da ona snosi krajnju odgovornost za provedbu Pakta na svim nivoima vlasti, te da država članica treba da preduzme sve potrebne mјere da osigura uživanje prava zagarantovanih Paktom bez obzira na mjesto prebivališta u zemlji. Navedeno uključuje usklađivanje zakonodavnih i političkih mjeru koje su preduzete ili predviđene, unaprjeđenje praćenja i koordinacije aktivnosti koje se provode na različitim nivoima vlasti i jačanje administrativnih i finansijskih kapaciteta lokalne samouprave.

Zagovaračka platforma jedan je iskorak kojim se želi ukazati na važnost ekonomskog osnaživanja žena, posebno pripadnica marginalizovanih grupa i žrtava rodno zanovanog nasilja, a u cilju preveniranja da budu izložene različitim oblicima nasilja. Fokus Platforme je na odgovornostima subjekata koji su obavezni da djeluju zbog čega je sačinjen Plan za pet kantona. Ukoliko se Zagovaračka platforma bude koristila u implementaciji obaveza, za očekivati je da rezultat ne bi trebao izostati. Stoga, pozivam sve subjekte koji su obuhvaćeni Zagovaračkom platformom da ovaj dokument koriste kao alatku u svom svakodnevnom radu.

Samo ekonomski nezavisna žena je osnaŽENA i slobodna.

U poslednje vreme¹ svedoci smo tragičnih slučajeva porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom, a da političke partije nisu preduzele ništa, osim kratke pažnje i nekoliko uzdaha. Ono što je još pogubnije, žene u političkim partijama ne osvrću se i ne reaguju na vredanja i gotovo nasilničku retoriku svojih partijskih lidera, što javnosti daje poruku da tako treba. Nadalje, političke partije sa nacionalnim predznakom promovišu ženu kao domaćicu i podređenu i pričaju o nekim tradicionalnim vrednostima, kao da nije dvadeset prvi vek.

Mišljenja sam da zagovaranje treba da počne odatle!

Odnosno, vrlo glasno izneti te konstatacije u javnosti, potaknuti komentare i rasprave, prozvati parlamentarke i parlamentarce, ali i svekoliku javnost. Nakon toga se fokusirati na predloge i rešenja za što veću zaštitu žena žrtava porodičnog nasilja i marginalizovanih grupa.

Kako se u tekstu kaže: „**U konačnici, NULTA tolerancija na rodno zasnovano nasilje nad ženama znači obezbjeđenje preživjelim nasilja mogućnosti, prilika i sredstava za ekonomsku neovisnost i život bez nasilja.**“, no mora postojati i NULTA tolerancija na uvredljive poruke, komentare i proizvoljno tumačenje tih nekih tradicionalnih porodičnih vrednosti. Istovremeno znamo za slučajevе da su i supruge istaknutih ličnosti iz političkog života žrtve porodičnog nasilja, a partijske koleginice svrstavaju se na stranu kolege nasilnika. Upravo kako je u analizi rečeno: „Ipak, ekonomsko osnaživanje, briga i podrška marginaliziranim grupama žena, ženama koje su preživjele porodično nasilje, ne treba i ne smije biti mandat, posao, briga i teret samo pomenutih organizacija, već usvojena praksa nadležnih institucija u oblasti zaštite, podrške i pomoći preživjelim porodičnog nasilja nad ženama.“

Skrećem pažnju na deo teksta: „Zavod za zapošljavanje poslodavcu/kinji koji/a sudjeluje u programu, po dostavljenom pravdanju, refundira određeni iznos koji je definiran svakom mjerom zasebno, a osnovni iznos sufinansiranja zapošljavanja bez kumulativnog zbrajanja povećava se za 10% za određene kategorije nezaposlenih osoba među kojima su prepoznate, između ostalih, osobe sa invaliditetom, Romi/kinje, samohrani/e roditelji/ke, staratelji/ke i hranitelji/ke i njihova djeca (dokaz – uvjerenje centra za socijalni rad), ali i „žrtve nasilja, žrtve nasilja u obitelji i djeca žrtava nasilja“ (dokaz – uvjerenje centra za socijalni rad, MUP-a, suda, te sigurne kuće)². Ukoliko žrtva nasilja u obitelji mora prikupljati potvrde i dostavljati ih, to je dodatno ponižavanje i maltretiranje, te bi postupak morao da ide po automatizmu, odnosno da nadležne institucije dostave dokaze odmah ili po službenom traženju od strane zavoda.

Nadalje, što se tiče konstatacije: „Postizanje ovog cilja podrazumijeva razvijanje i usvajanje strateških dokumenata u oblasti rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja, poticaje kako za zapošljavanje, tako i za samozapošljavanje i pokretanje vlastitih biznisa³“, ističem da je pravljenje takozvanih akcionalih planova i strategija

1 Avgust – novembar 2023. godine

2 Federalni zavod za zapošljavanje, Program sufinansiranja zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2022. godinu (2022), <https://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Projekti/2022/Zapo%C5%A1ljavanje%202022/Program%20sufinansiranja%20zapo%C5%A1ljavanja%202022%20-%20kona%C4%8Dna%20verzija.pdf>

3 Ciljevi zalaganja u oblasti ekonomskog osnaživanja i poboljšanja položaja marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje u posmatranih pet kantona FBiH

samo zavaravanje javnosti da se nešto uradilo, a obično ostaje mrtvo slovo na papiru i služi samo za pokazivanje. Primarno je doneti ili izmene zakona ili novi zakon kojim bi se obavezali kantoni i opštine da formiraju poseban fond za pomoć žrtvama porodičnog nasilja i da se procedure maksimalno pojednostavije. Pri tim fondovima potrebno je obezbediti savetodovnu pomoć za ekonomsko osnaživanje, te pomoć pri pronalasku zaposlenja ili registraciji delatnosti. Umesto koordinacije kantona i beskrajnih procedura, jednostavnije je koordinirano sarađivati sa privatnim sektorom u cilju pronalaska radnog mesta.

Iznosim lično iskustvo i mišljenje da je rad od kantona do kantona neproektivan, komplikovan, rasplinjava se ideja i samo gomilaju papiri. Snagu treba usmeriti na vrlo snažnu poruku politici da se neće tolerisati ni slovo diskriminacije ili mizoginog jezika, ma od koga dolazilo i da je neophodna krivična odgovornost za svakog ko takve poruke šalje, kao i izlaganje kritici javnosti svih onih koji se tome ne suprostave.

Što se tiče potrebnih finansijskih sredstava, skrećem pažnju na nekoliko stvari.

Socijalna politika je u nadležnosti entiteta, no u FBiH zdravstvena zaštita, socijalna davanja i socijalne usluge uzajedničkoj su nadležnosti entiteta i 10 kantona. Nedoprinosna socijalna davanja, koja se finansiraju iz budžeta različitih nivoa vlasti, čine manje od 20 procenata ukupnih izdataka za socijalnu zaštitu. Najveći deo nedoprinosnih davanja čine naknade za ratne kategorije, zatim porodične i dečije naknade (uključujući naknade za porodilje), te socijalna pomoć koja se dodeljuje na temelju provere imovinskog i dohodovnog cenzusa. Porodične i dečije naknade doprinele su smanjenju stope rizika od siromaštva za samo 0,4 procentna boda. Ostali socijalni transferi, koji se uglavnom odnose na naknade socijalne pomoći na temelju dohodovnog i imovinskog cenzusa i naknade za nezaposlene, pridoneli su smanjenju stope rizika od siromaštva za 7,5 procentna boda. *Ovo ukazuje da se preraspodela u okviru socijalne zaštite mora rešiti, ali ne akcionim planovima.*

U prilog toj konstataciji, još nekoliko podataka. Vezano za socijalne naknade koje se finansiraju iz budžeta, one su prioritetsko usmerene prema ratnim kategorijama koje uz to imaju i povlašteni tretman u pogledu penzija i prava za nezaposlene. Naknade za ratne kategorije čine 1,5 procenata BDP-a i zauzimaju značajan udeo u entitetskim budžetima. Međutim, ove naknade su doprinele smanjenju stope rizika od siromaštva za samo 1,3 procentna boda. S druge strane, socijalnu pomoć za siromašne koja se isplaćuje na temelju dohodovnog i imovinskog cenzusa prima samo 6,2 procenata najsirošašnije petine stanovništva. Zbog neadekvatnih iznosa davanja, ove naknade imaju ograničen uticaj na smanjenje siromaštva. Dečije i porodične naknade karakteriše ograničen pristup i nizak nivo davanja. Na agregatnom nivou, izdaci za ove naknade iznosili su samo 0,8 procenata BDP-a, a pridoneli su smanjenju stope rizika od siromaštva za samo 0,4 procentna boda.

Tržište rada i sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini obeležavaju značajne rodne nejednakosti. U Bosni i Hercegovini žene se suočavaju s brojnim preprekama prilikom ulaska na tržište rada i kod zadržavanja posla. Njihova kraća ili prekinuta razdoblja uplate doprinosa, u kombinaciji s nižim nivoom plata, direktno rezultuju ograničenim pristupom i manjim pravima iz socijalnog osiguranja za žene. Samo 33,8 procenata korisnika starosnih penzija i 30,6 procenata korisnika invalidskih penzija su žene.

S druge strane, žene čine 96,2 procenata korisnika porodičnih penzija, koje ovo pravo ostvaruju kao udovice. Stoga, mnoge žene pravo na penziju stiču kao izdržavani članovi porodice. Rodne razlike postoje i kod naknada socijalne pomoći. Već je spomenuto da su korisnici izdašnih boračkih naknada prvenstveno muškarci, dok su porodične i dečije naknade, koje uglavnom primaju žene, neadekvatne u pogledu obuhvata i visine naknada. Nadalje, način finansiranja naknade plate za žene u radnom odnosu za vreme porodiljskog dopusta u FBiH ne olakšava ženama sudelovanje na tržištu rada, niti im pomaže u usklađivanju radnih i porodičnih obaveza.

Svetlana Cenić, doktorica ekonomskih nauka, aktivistkinja i kolumnistkinja

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726-055.2

ZAGORAC, Maida

Ekonomski osnažene : entitetska zalagačka platforma za pet kantona Federacije BiH :
Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Kanton 10, Zapadnohercegovački kanton i Srednjobosanski
kanton / autorica Maida Zagorac. - Sarajevo : Fondacija CURE, 2023. - 38 str. : tabele ; 25 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-413-18-7

COBISS.BH-ID 57935878

Autorica: Maida Zagorac

Ekonomski OsnaŽENE

Entitetska zalagačka platforma za pet kantona Federacije BiH:
Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Kanton 10,
Zapadnohercegovački kanton i Srednjobosanski kanton

Sarajevo, 2023.

Uvod

Ova zalagačka platforma ima za cilj ponuditi plan zagovaračkih aktivnosti s kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim ciljevima u oblasti ekonomskog osnaživanja žena s posebnim fokusom na poboljšanje položaja žena koje su pripadnice marginaliziranih grupa. Zalagačka platforma fokusira se na pet kantona Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) u kojima su slabije razvijene politike rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja žena: Unsko-sanski kanton (USK), Posavski kanton (PK), Kanton 10 (K10), Srednjobosanski kanton (SBK) i Zapadnohercegovački kanton (ZHK). Naravno, to ne znači da informacije koje sadrži ovaj dokument ne mogu biti korištene kao resursi i primjeri za druge kantone FBiH.

Entetska zalagačka platforma teži tome da ukaže na konkretnе korake pomoću kojih će se omogućiti izmjene javnih politika u oblasti zapošljavanja i/ili samozapošljavanja žena pripadnica marginaliziranih grupa u posmatrаниh pet kantona, a naročito žena koje su preživjele porodično nasilje i druge oblike rodno zasnovanog nasilja u FBiH. Nažalost, proces promjene i napretka u ovoj oblasti teče vrlo sporo, stoga ovaj dokument prati nalaze prethodno urađenih istraživanja „Kroz ekonomsku stabilnost do slobode: Analiza aktuelnih propisa i praksi u FBiH u vezi s ekonomskim osnaživanjem žena koje su preživjele porodično nasilje i preporuke za njihovo poboljšanje“⁴ iz 2019. godine, „Ekonomski osnaŽENE – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena sa fokusom na žene preživjele porodično nasilje“⁵ iz 2021. godine i „Aкциони zagovarački plan u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje u Federaciji BiH“⁶ iz 2019. godine.

Pored kratkog opisa postojećeg stanja, ovaj dokument nudi pregled različitih ciljeva zagovaranja, te analizu relevantnih aktera/ki (institucija i pojedinaca/ki), a potom i tabelarni prikaz zalagačke platforme koja daje okvir za korake zagovaranja u ovoj oblasti u narednom periodu i koja obuhvata informacije o cilju koji se želi postići, akterima/kama koje je potrebno uključiti da bi cilj bio i ostvaren, vremenskom okviru potrebnom za ostvarenje cilja zagovaranja, potrebnim sredstvima i očekivanoj promjeni koja će nastati ispunjenjem cilja. Dokument nije fokusiran na detaljno opisivanje stanja u ovoj oblasti, važećeg međunarodnog, državnog i federalnog pravnog okvira, kao ni institucionalnog pregleda jer su oni detaljno opisani u prethodno pomenutim publikacijama. Međutim, u tekstu će kratko biti predstavljeni dokumenti koji se tiču rodne ravnopravnosti, ekonomskog osnaživanja i razvoja u posmatranih pet kantona.

4 Čaušević i Zagorac, *Kroz ekonomsku stabilnost do slobode: analiza aktuelnih propisa i praksi u FBiH u vezi s ekonomskim osnaživanjem žena koje su preživjele porodično nasilje i preporuke za njihovo poboljšanje*, Sarajevo, 2019, Fondacija CURE, Istraživanje je dostupno na sljedećem linku: http://www.fondacijacure.org/files/Kroz%20ekonomsku%20stabilnost%20do%20slobode%20B5_CIP%20final%20web.pdf

5 Zagorac, *Ekonomski osnaŽENE – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena sa fokusom na žene preživjele porodično nasilje*, Sarajevo, 2021, Fondacija CURE

6 Zagorac, *Aкциони zagovarački plan u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje u Federaciji BiH*, Sarajevo, 2019, Fondacija CURE, dostupno na sljedećem linku: <https://fondacijacure.org/wp-content/uploads/2022/03/Kroz-ekonomsku-stabilnost-do-slobode.pdf>

Trenutno stanje u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena u Federaciji BiH s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje

U Bosni i Hercegovini postoje višegodišnji napor organizacija civilnog društva i institucija usmjereni na osvještavanje javnosti i vladajućih struktura o višetruko marginaliziranom položaju žena koje su preživjele porodično i druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Ipak, istraživanje „Ekonomski osnaŽENE – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena s posebnim fokusom na žene preživjele porodično nasilje“ ukazuje da iz godine u godinu ne postoji napredak u usvajanju programskih politika usmjerenih prema potrebama marginaliziranih grupa žena, uključujući i one žene koje su preživjele porodično i druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Međutim, prethodno pomenuto Istraživanje ukazuje na to da je određeni napredak primjetan u nekim od kantona FBiH (Kanton Sarajevo ističe se kao najbolji primjer), koji mogu biti motivacija za druge kantone. S druge strane, ostali kantoni FBiH ne pristupaju na jednak način ekonomskom osnaživanju marginaliziranih grupa žena. Planovi, strategije i mjere koje obuhvataju oblast rada i zapošljavanja kantona FBiH u većini slučajeva ne prepoznaju kao socijalnu kategoriju marginalizirane grupe žena, od kojih se posebno ističu one koje su preživjele ili se još uvijek nalaze u situaciji nasilja. Nisu prepoznate ni poteškoće sa kojima se te žene suočavaju kako bi pristupile ekonomskim resursima, a što otežava njihovo ekonomsko osnaživanje.

Situaciju dodatno usložnjava i to što u Federaciji BiH već dva puta nije usvojena Strategija zapošljavanja, kao krovni strateški dokument u ovoj oblasti. Fondacija CURE redovno je i ažurno dostavljala svoje prijedloge i amandmane na prijedloge Strategije zapošljavanja Federacije BiH, naglašavajući društvenu potrebu uvrštavanja, prepoznavanja i pobrojavanja marginaliziranih kategorija žena, ali nažalost do sad nijedan od razmatrana dva prijedloga nije pokazao dovoljnu osjetljivost.

Žene preživjele porodično nasilje na nivou cijele Federacije BiH moraju uživati jednaku zaštitu i podršku u svim oblastima života, pa tako i u oblasti ekonomskog osnaživanja. Jedan od prepoznatih i kažnjivih, ali teško uočljivih, oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama je ekonomsko nasilje. NULTA tolerancija na rodno zasnovano nasilje nad ženama nikada ne smije biti floskula i izjava koja ostaje bez primjera koji je prate u praksi. Nulta tolerancija za rodno zasnovano nasilje nad ženama podrazumijeva implementiranje svih pravnih akata u ovoj oblasti, poduzimanje svih koraka, praksi i procedura koje preveniraju rodno zasnovano nasilje nad ženama, ali i pružaju pomoć i podršku preživjelim. Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje nad ženama znači svijest o postojanju različitih marginaliziranih grupa žena i usvojene rodno odgovorne politike ekonomskog osnaživanja žena. U konačnici, NULTA tolerancija na rodno zasnovano nasilje nad ženama znači obezbjeđenje preživjelim nasilja mogućnosti, prilika i sredstava za ekonomsku neovisnost i život bez nasilja.

„Ekonomski osnaŽENE – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena s posebnim fokusom na žene preživjele porodično nasilje“ ukazuje na to da pravila prakse i procedure na federalnom i kantonalm nivou u oblasti ekonomskog osnaživanja, zapošljavanja i razvoja u rijetkim slučajevima prepoznaju „žene žrtve nasilja“, „žrtve nasilja u porodici“ i „djecu žrtava nasilja u porodici“ kao marginalizirane grupe koje je potrebno dodatno ekonomski osnažiti. S druge strane, većina dokumenata ili ne

prepoznaće ni na koji način marginalizirane grupe žena ili žene posmatra kao jednu veliku ranjivu kategoriju, time vršeći generalizaciju iza koje se kriju sve ranjivosti, potrebe, prilike i otežan položaj različitih marginaliziranih grupa žena.

Mnoge organizacije koje se bave ljudskim pravima žena, pogotovo one koje u okviru svog rada upravljaju sigurnim kućama, provode konkretnе programe ekonomskog osnaživanja žena, svjesne upravo toga da je često ekomska ovisnost o bračnom/vanbračnom partneru ili drugom članu porodice faktor koji žene drži u nasilnim zajednicama. Ipak, ekonomsko osnaživanje, briga i podrška marginaliziranim grupama žena, ženama koje su preživjele porodično nasilje, ne treba i ne smije biti mandat, posao, briga i teret samo pomenutih organizacija, već usvojena praksa nadležnih institucija u oblasti zaštite, podrške i pomoći preživjelim porodičnog nasilja nad ženama. Ta pomoć i podrška institucija ne smije se podrazumijevati kroz njihove komplikovane i spore prakse, papirologiju i administraciju, nego mora biti njihova izričita nadležnost i odgovornost. Stoga se ovaj dokument bazira upravo na zagovaranje i zalaganje za ekonomsko osnaživanje prema nadležnim institucijama u posmatranih pet kantona koje treba da osiguraju sigurnost, pomoć i zaštitu marginaliziranim grupama žena, a pogotovo ženama koje su preživjele ili se i sada nalaze u situaciji nasilja.

Strateški dokumenti za poticanje razvoja i zapošljavanja u posmatranih pet kantona Federacije BiH s posebnim osvrtom na marginalizirane grupe žena

Dva od pet kantona koji su u fokusu ove platforme imaju trenutno važeće **kontonalne gender akcione planove (KGAP)**, kao strateške dokumente u oblasti rodne ravnopravnosti na ovom nivou vlasti. Kantonalni gender akcioni planovi bi trebalo da na kantonalnom nivou osiguravaju dosljednu primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH (ZORS BiH), Gender akcionog plana BiH (GAP BiH), ali i drugih usvojenih dokumenata koje je BiH i FBiH usvojila u oblasti rodne ravnopravnosti. Gender akcioni plan SBK-a za period 2019. – 2022.,⁷ kao i Gender akcioni plan USK-a za period 2022. –2025. ukazuju na to da službe za zapošljavanje ova dva kantona prepoznaju potrebu donošenja i implementiranja mera zapošljavanja koje su, između ostalog, rodno osjetljive i koje su usmjerene prema ženama kao grupi koja je prepoznata kao dominantnija u strukturi nezaposlenih. U Izvještaju o implemenaciji Gender akcionog plana SBK-u za 2020. godinu navodi se da „*Služba za zapošljavanje provodi niz mera koje su usmjerene na nezaposlene i dugotrajno nezaposlene osobe, te su uspostavljeni Klubovi za traženje posla u 6 gradova ovog kantona*“.⁸ U Gender akcionom planu USK-a ističe se da je „*cilj zaposliti što veći broj osoba sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, radi jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprječavanja dugotrajne nezaposlenosti i stvaranja uvjeta za sticanje prvog radnog iskustva, kao i samozapošljavanje (registracija/pokretanje djelatnosti)*“.⁹

⁷ Vlada Srednjobosanskog kantona, *Gender akcioni plan Srednjobosanskog kantona 2019. – 2022.*, dostupno na: https://sbk-ksb.gov.ba/images/Gender_aktioni_plan_SBK_2019.-2022._godina.pdf

⁸ Vlada Srednjobosanskog kantona, *Izvještaj o implementaciji Gedner akcionog plana Srednjobosanskog kantona za 2020. godinu*, dostupno na: https://sbk-ksb.gov.ba/images/20-45-4344_21_-_Izvje%C5%A1taj_2020._godina_GAP_-_SBK.

⁹ Vlada Unsko-sanskog kantona, *Gender akcioni plan Unsko-sanskog kantona 2022. – 2025.*, dostupno na: https://vladausk.ba/v4/files/media/pdf/624ebbee61b483.77198953_Gender%20akcioni%20plan%20-%20konsultacije.pdf

Oba kantonalna gender akciona plana, povodom potrebe ekonomskog osnaživanja, žene posmatraju kao generalnu kategoriju, ne prepoznaju marginalizirane grupe žena u ovom segmentu, pa tako ni žene koje su preživjele porodično nasilje i potrebu osjetljivijeg pristupa i uvodenja afirmativnih mjera pri planiranju i provođenju programa ekonomskog osnaživanja. KGAP USK-a u Srednjoročnom cilju 2: *Unaprijeđeno je stanje ravnopravnosti spolova na području USK-a* predviđa različite aktivnosti koje mogu doprinijeti osjetljivijem pristupu u ovoj oblasti: organizovanje tematskih sjednica sa ciljem analize stanja i uvida u stanje o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, uključujući i probleme sa kojima se susreću posebno marginalizirane grupe i ekonomsko osnaživanje žena kroz poljoprivrednu proizvodnju uz planirana sredstva iz Budžeta. KGAP SBK-a predviđa obuke za predstavnike/ce komisija i tijela koja u fokusu imaju rodnu ravnopravnost na teme diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja.

Strategija razvoja Kantona 10 za period 2021. – 2027. ima četiri strateška cilja među kojima je prvi „Ubrzan ekonomski razvoj“ koji se planira utemeljiti na „efikasnijem korištenju ključnih resursa i potencijala rasta na području Županije“ uz unaprjeđenje produktivnosti, povećanje zaposlenosti i zadržavanje konkurentne radne snage na području Kantona 10, gdje posebno izdvajaju mlade.¹⁰ U Strategiji razvoja Kantona 10 svi prioriteti vezani su za Održive razvojne ciljeve, a jedino je prioritet „Učinkovito upravljanje održivim razvojem“ povezan sa ciljem *rodna ravnopravnost*, iako je rodna ravnopravnost povezana sa svakim aspektom života i napretkom cjelokupne zajednice. Kako rodna ravnopravnost nije prepoznata u Strategiji razvoja K10, tako nisu prepoznate ni marginalizirane grupe žena. Strategija razvoja Unsko-Sanskog kantona za period 2021. – 2027. sadrži prioritet „Jačanje socijalne inkluzije i pristupa zasnovanih na potrebama korisnika“ u okviru kojeg je planirana mjera podrške jačanju socijalno-društvenih programa, socijalnog rada i pronatalitetsnih mjera i politika. Kako piše u samom dokumentu: „Cilj ove mjere je stvoriti uslove za što kvalitetniji život osoba sa invaliditetom, osoba u stanju socijalne potrebe, porodica sa djecom, kao i osoba bez porodične podrške, te stvarati uslove za sprečavanje negativnih društvenih pojava kao što su maloljetnička delinkvencija i nasilje u porodici.“ U okviru ove mjere planirano je jačanje položaja „žrtava nasilja u porodici“. Ovaj dokument u okviru drugog strateškog cilja sadrži mjere koje se odnose na unaprjeđenje poslovnog okruženja, odnosnu podršku razvoju preduzetništva.¹¹ U ovim mjerama nisu prepoznate marginalizirane grupe žena, pa tako ni žene koje su preživjele porodično nasilje. Stvaranje što boljih uslova za žene koje su preživjele porodično nasilje podrazumijeva i stvaranje uslova za njihovo ekonomsko osnaživanje, koje počinje njihovim prepoznavanjem u ključnim strateškim dokumentima.

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za period 2021. – 2027. ukazuje na to da je u narednom periodu neophodno raditi na povećanju zapošljavanja, pogotovo mlađih osoba i žena kroz aktivne mјere zapošljavanja i provođenje edukacija za jačanje

10 Vlada Kantona 10, *Strategija razvoja Hercegbosanske županije za razdoblje 2021. – 2027.* (2021), <http://www.vladahbz.com/sadrzaj/slike/objave/2021/07/Strategija-razvoja-HBZ-2021-2027-Prijedlog-310522021-FINAL-kraca-verzija-za-Skupstinu-objava-2.pdf>, pristupljeno 02.07.2021.

11 Vlada Unsko-sanskog kantona, *Strategija razvoja Unsko-sanskog kantona 2021. – 2027.* (2021), <https://vladausk.ba/v4/novost/strategija-razvoja-unsko-sanskog-kantona-2021-2027/3877>

vještina.¹² Ovaj dokument ne prepoznae marginalizirane grupe žena, pa tako ni žene koje su preživjele porodično nasilje kao jednu od ciljnih grupa.

Strategija razvoja Srednjobosanskog kantona 2021. – 2027. među slabostima ovog kantona predstavljene SWOT analizom ističe „nedovoljna izdvajanja sredstava za poticanje zapošljavanja, samozapošljavanja, obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije i doškolovanja.“ Ovaj dokument ne prepoznae marginalizirane grupe žena, pa tako ni žene koje su preživjele porodično nasilje u okviru predloženih prioriteta za poticanje zapošljavanja i samozapošljavanja.¹³ Strategija razvoja Posavskog kantona (PK) 2021. – 2027. među ključnim razvojnim problemima u sektoru tržišta rada prepoznae „visok udio teško zapošljivih kategorija nezaposlenih osoba“ gdje izdvaja samo osobe u stanju dugoročne nezaposlenosti i strosne grupe iznad 50 godina, te ne prepoznae druge marginalizirane grupe koje imaju otežan pristup tržištu rada, pa tako ni žene koje su preživjele porodično nasilje.¹⁴

Nijedan od posmatranih **kantona nema usvojene opće strateške dokumente u oblasti zapošljavanja**, međutim Program sufinansiranja zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2022. godinu¹⁵ realizira Program u saradnji sa kantonalnim službama za zapošljavanje i to „s ciljem zapošljavanja najmanje 9000 osoba sa evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću.“

Zavod zapošljavanja poslodavcu/kinji koji/a sudjeluje u programu, po dostavljenom pravdanju, refundira određeni iznos koji je definiran svakom mjerom zasebno, a osnovni iznos sufinansiranja zapošljavanja bez kumulativnog zbrajanja povećava se za 10% za određene kategorije nezaposlenih osoba među kojima su prepoznate, između ostalih, osobe sa invaliditetom, Romi/kinje, samohrani/e roditelji/ke, staratelji/ke i hranitelji/ke i njihova djeca (dokaz – uvjerenje centra za socijalni rad), ali i „**žrtve nasilja, žrtve nasilja u obitelji i djeca žrtava nasilja**“ (dokaz – uvjerenje centra za socijalni rad, MUP-a, suda, te sigurne kuće). Poticajne mjere predviđene ovim programom su, između istalih, i: *Zapošljavanje žena 2022, Prilika za sve 2022, Nova mogućnost 2022, Tražim poslodavca 2022*. Ove mjere podrazumijevaju zapošljavanje, osnaživanje kapaciteta, sticanje dodatnih znanja i vještina osoba prijavljenih na evidenciju nezaposlenih osoba FBiH, bez obzira na radno iskustvo, spol (osim u slučaju *Zapošljavanja žena 2022*), dob i stepen obrazovanja.¹⁶

12 Vlada Zapadnohercegovačkog kantona, Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke 2021. – 2027. (2021), http://www.euizh.ba/images/PDF/Strategije/Radna_verzija_dokumenta_Strategija_rzvoja_ZZH_za_rzdoblje_2021-2027-godine.pdf

13 Vlada Srednjobosanskog kantona, *Strategija razvoja Srednjobosanskog kantona 2021. – 2027. (2021)*, https://sbk-ksb.gov.ba/images/Strategija_rzvoja_2021.-2027._godina_bih.pdf

14 Vlada Posavskog kantona, *Strategija razvoja Posavskog kantona 2021. – 2027. (2021)*, <https://www.fzzpr.gov.ba/files/Posavski%20kanton/Strategija-rzvoja-Zupanije-Posavske-2021.-2027..pdf>

15 Federalni zavod za zapošljavanje, *Program sufinansiranja zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2022. godinu* (2022), <https://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Projekti/2022/Zapo%C5%A1ljavanje%202022/Program%20sufinansiranja%20zapo%C5%A1ljavanja%202022%20-%20kona%C4%8Dna%20verzija.pdf>

16 Federalni zavod za zapošljavanje, *Program sufinansiranja zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2022. godinu* (2022), <https://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Projekti/2022/Zapo%C5%A1ljavanje%202022/Program%20sufinansiranja%20zapo%C5%A1ljavanja%202022%20-%20kona%C4%8Dna%20verzija.pdf>

Tabela 1: Okvirna raspodjela sredstava po posmatrаним kantonima za sve mjere

KANTON	Nezaposlene osobe (30.11.2021.)	70% prema broju nezaposlenih	30% linearno	Ukupno
1. Unsko-sanski	32.974	3.444.896,24	1.350.000,00	4.794.896,24
2. Posavski	4.035	421.548,99	1.350.000,00	1.771.548,99
3. Srednjo- bosanski	32.753	3.421.807,68	1.350.000,00	4.771.807,68
4. Zapadnoher- cegovački	10.795	1.127.787,19	1.350.000,00	2.477.787,19
5. Kanton 10	6.115	638.853,05	1.350.000,00	1.988.853,05

Ciljevi zalaganja u oblasti ekonomskog osnaživanja i poboljšanja položaja marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje u posmatranih pet kantona FBiH

Na osnovu nalaza Istraživanja „Ekonomski osnažene – Istraživanje postojećih politika i programa zapošljavanja na nivou Federacije BiH usmjerenih na socijalno marginalizovane grupe žena s fokusom na žene preživjele porodično nasilje“ moguće je izdvojiti nekoliko različitih oblasti u kojima je potrebno vršiti zagovaračke aktivnosti da bi se ostvario konačni cilj – zakonski priznato pravo, mogućnost i sistemska podrška svim marginaliziranim grupama žena, a pogotovo ženama koje su preživjele porodično nasilje u pogledu ekonomskog osnaživanja. Postizanje ovog cilja podrazumijeva razvijanje i usvajanje strateških dokumenata u oblasti rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja, poticaje kako za zapošljavanje, tako i za samozapošljavanje i pokretanje vlastitih biznisa.

1. Izrada i usvajanje kantonalnih gender akcionih planova u kantonima u kojima oni ne postoje

Kantoni Federacije BiH raspolažu sa nekim od najbitnijih nadležnosti, između ostalog, i sa onim u oblasti rada, zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja. Kantonalni gender akcioni planovi su strateški dokumenti, koji na nivou kantona treba da nam obezbijede dosljednu primjenu ZORS-a BiH, GAP-a BiH, te drugih dokumenata i pravnih akata u oblasti rodne ravnopravnosti, ljudskih prava, prevencije i zaštite od rodno zasnovanog nasilja koji su usvojeni na nivou BiH i FBiH. Nepostojanje ovog dokumenta na nivou kantona znači da nema strateškog i planskog usmjerjenja koji bi integrirao principe rodne ravnopravnosti u sve oblasti djelovanja i u sve nadležnosti kantona, pa tako i u oblast ekonomskog osnaživanja. Također, u kantonalnim gender akcionim planovima različite grupe žena, a pogotovo žene koje su preživjele porodično nasilje, morale bi biti prepoznate kao marginalizirana grupa za koju je neophodno obezbijediti poticaje za ekonomsko osnaživanje.

2. Izrada i usvajanje strateških dokumenata u oblasti zapošljavanja u posmatranih pet kantona

Nijedan od posmatranih pet kantona nema usvojenu strategiju zapošljavanja ili neku drugi strateški dokument koji u fokusu ima rad i zapošljavanje. Navedeno ukazuje na to da u ovoj bitnoj oblasti ne postoji strateški i planski pristup djelovanja na nivou posmatranih kantona. Iako na nivou Federacije BiH nije usvojena Strategija zapošljavanja, to ne znači da se na nivou kantona Federacije BiH ne može usvojiti strateški dokument i provoditi strateški pristup u ovoj oblasti. Da ovo nije nepostojeca i neobična praksa pokazuju primjeri iz drugih kantona FBiH: Strateški plan JU Služba za zapošljavanje na snazi je u Tuzlanskom kantonu za period 2019. –2023., dok je u Kantonu Sarajevo na snazi Akcioni plan zapošljavanja (AZP) 2020. – 2023. AZP KS prepoznaje „žene žrtve nasilja“ kao marginaliziranu grupu koja ima otežan pristup tržištu rada, te određene prioritete veže za ekonomsko osnaživanje žena koje su preživjele nasilje.

3. Prepoznavanje i usvajanje jednoobrazne definicije marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje

Objava „univerzalnih“ poziva za ekonomsko osnaživanje ne ohrabruje nijednu od marginaliziranih grupa žena da se pokušaju prijaviti. Preporuka Fondacije CURE je da prilikom pisanja poziva za ekonomsko osnaživanje, žene koje su preživjele porodično nasilje, ali isto tako i žene sa invaliditetom, samostalne roditeljke, žene koje žive u ruralnim područjima, žene koje su preživjele ratno seksualno nasilje, žene treće životne dobi, nezaposlene žene, LBT žene, nepismene žene, žene pripadnice nacionalnih manjina, žene koje su preživjele trgovinu ljudima i brojne druge marginalizirane grupe žena, moraju direktno biti prepoznate.

Položaj marginaliziranih grupa žena, prije svega, mora biti prepoznat u zakonskim, podzakonskim i institucionalnim dokumentima koji imaju u fokusu ekonomsko osnaživanje i ostvarivanje određenih ekonomskih poticaja. Ovo će omogućiti da one i u svim drugim dokumentima, praksama i procedurama koje se usvajaju na nižim nivoima budu prepoznate kao one koje zbog svog položaja imaju teži pristup ekonomskim resursima i stoga im je potreban dodatni poticaj i podrška.

Također, potrebna je i podrška i zajednički pristup cijelokupnog sistema različitih institucija, kako bi ove žene, pogotovo one koje su preživjele porodično nasilje, nakon što budu prepoznate kao marginalizirana i socijalna grupa u relevantnim dokumentima, zaista i mogle ostvariti svoje pravo na ekonomsko osnaživanje. Nažalost, prilika često ne znači i mogućnost da ona bude iskorištena zbog različitih prepreka i ograničavajućih faktora kojim su ove žene izložene. Svaka od žena koja spada u neku od marginaliziranih grupa ima svoje specifičnosti i potrebe u odnosu na ekonomsko osnaživanje. Stoga je neprihvatljivo da u rijetkim dokumentima koji prepoznaju potrebu ekonomskog osnaživanja žena, sve žene budu posmatrane unutar generalne jezičke kategorije „žene“, koja ne oslikava specifičnost njihovog društvenog položaja, status, potrebe, iskustva i manjak mogućnosti. Svaka od marginaliziranih grupa žena mora da bude prepoznata u jeziku, pravnom i ekonomskom sistemu, sa svim svojim ranjivostima i potrebama.

Program sufinansiranja zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje kao i AZP Kantona Sarajevo prepoznaju kategorije „žrtve nasilja“, „žrtve nasilja u porodici“, „žene

žrtve nasilja u porodici“ ili „djeca žrtava nasilja u porodici“. Potrebno je da u ovakvim dokumentima navedene marginalizirane kategorije budu specificirane kao „preživjele nasilje“, „preživjele nasilje u porodici“ i „djeca preživjelih nasilja u porodici“ zbog podizanja svijesti o specifičnosti ovog ženskog iskustva. Ovakva terminologija žene posmatra samo u ulozi žrtve, a ne kao žene koje su preživjele nasilje i osnažene izašle iz kruga nasilja. Sam Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH koristi termin „žrtva nasilja u porodici“, pa je stoga i u njega neophodno uvesti termin „žene koje su preživjele porodično nasilje“ ili „žena preživjela porodično nasilje“. Ovom izmjenom i svi drugi dokumenti bi prepoznavali „žene koje su preživjele porodično nasilje“, a ne „žrtve nasilja u porodici“ kao rodno neutralnu kategoriju.

4. Zagovaranje prema različitim institucijama FBiH i kantona FBiH i ključnim akterima/kama koje ima za konačni cilj osiguranje sistemske podrške ranjivim grupama žena

Pomenuta istraživanja pokazuju da u rijetkim slučajevima kada su prepoznate kao marginalizirana grupa kojoj je namijenjen dodatni ekonomski poticaj, žene preživjele nasilje treba da donesu potvrdu iz sigurne kuće, nadležne policijske uprave, centra za socijalni rad ili suda. Nažalost, zbog visoke stope neprijavljanja nasilja, one ove potvrde u većini slučajeva ne posjeduju, što ne briše i ne umanjuje njihovo iskustvo nasilja i njegove posljedice. Stoga je mnogima od njih pristup ekonomskim sredstvima koja su im namijenjena nemoguć. Neophodno je uložiti dodatne napore u unaprjeđenje rada svih institucija u lancu pružanja sveobuhvatne pomoći i podrške ženama koje su preživjele porodično nasilje, da bi žene imale veće povjerenje u to da će, prilikom obraćanja ovim institucijama, zaista dobiti pomoći i podršku koja im je potrebna. Odgovor cijelokupnog sistema pomoći i podrške ženama preživjelim porodično nasilje mora biti adekvatniji i dugotrajniji. Kako bi se dugoročno djelovalo, potrebno je razvijati multidisciplinarni pristup zaštite preživjelih porodično nasilje kroz povezivanje i jačanje kapaciteta svih onih koji učestvuju u zaštiti, kako u lokalnim zajednicama, tako i na svim višim nivoima vlasti.

5. Učiniti javne pozive za različite programe ekonomskog osnaživanja dostupnijim ženama

Zavod za zapošljavanje Federacije BiH objavljuje javne pozive za različite programe ekonomskog osnaživanja na svojoj web stranici i u službenim glasilima. Mnoge žene, a pogotovo žene koje žive u ruralnim područjima, imaju ograničen pristup sredstvima javnog informiranja i internetu, stoga nisu u prilici da budu informirane o ovim javnim pozivima. Poteškoća je i što prvi korak prijave podrazumijeva popunjavanje *online* formulara, što ograničava žene koje nemaju pristup internetu i koje nisu informatički pismene. Također, poziv nije prilagođen ženama sa invaliditetom, npr. žena koja ima oštećenje vida trebala bi zamoliti nekoga da joj pročita poziv i da za nju popuni prijavu. U svrhu poticanja žena koje su preživjele porodično nasilje ili žena sa invaliditetom da se prijave na programe ekonomskog osnaživanja, trebalo bi javne pozive i način prijavljivanja učiniti još dostupnijim npr. nalijepiti pozive u centre za socijalni rad, sigurne kuće, ambulante i mjesne zajednice, kao mjesta gdje one dolaze.

S tim u vezi neophodno je jačati ulogu savjetnika/ca u službama za zapošljavanje koji/e bi pojačali/e svoj individualni rad sa ženama pripadnicama marginaliziranih kategorija. Ženama pripadnicama marginaliziranih grupa nekad je potreban pomoći i podrška

prilikom prijavljivanja na otvorene pozive za zapošljavanje i samozapošljavanje, kao i senzibilan pristup, pa bi savjetnik/ca u ovakvim slučajevima mogao/la pomoći oko pisanja CV-a, popunjavanja obrazaca, razvijanja ideja i biznis plana itd.

6. Nastavak insistiranja na NULTOJ toleranciji na rodno zasnovano nasilje nad ženama

Predstavnici i predstavnice vlasti i institucija treba da u svojim javnim nastupima jasno zauzmu stav da nasilje nad ženama i djecom neće i ne smije biti tolerirano. Osim toga, neophodno je jačanje svijesti o ekonomskom nasilju nad ženama kao obliku rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Rodno zasnovano nasilje nad ženama ostaje kao jedna od najstrašnijih i najočitijih primjera nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, pojava koja žene drži u potčinjenom položaju u odnosu na muškarce i koja sprječava napredak žena i postizanje stvarne rodne ravnopravnosti. Rodno zasnovano nasilje nad ženama ima različite oblike od kojih neke ponekad ne prepoznaje ni društvo, ni institucije, ali i same žene koje ih preživljavaju. Jedan od oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kojeg je možda i najteže prepoznati, jeste ekonomsko nasilje nad ženama, iako je prepoznato u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH i Istanbulskoj konvenciji. Da bi ekonomsko nasilje počelo biti posmatrano i prepoznato kao ono što ono jeste – oblik rodno zasnovanog nasilja nad ženama, zakonski prepozнат и каžnjiv – neophodno je podizanje svijesti javnosti generalno, institucija i samih žena o postojanju i radnjama ekonomskog nasilja nad ženama. Neophodno je konstantno ukazivanje na posljedice koje ekonomsko nasilje ostavlja po žene, ali i cijelo društvo.

Mediji, a pogotovo ono finansirani iz javnih budžeta, treba da podižu svijest javnosti o ekonomskom i rodno zasnovanom nasilju općenito, kako bi radnje ekonomskog nasilja bile prepoznate, ali i o značaju ekonomskog osnaživanja žena. Promocija pozitivnih priča koje pokazuju kako se stvari mogu promijeniti nabolje motiviraće žene koje se nalaze u situaciji nasilja da se ohrabre, iziću iz kruga nasilja i da potraže institucionalnu i svaki drugu pomoć koja im je zagaranirana.

Analiza aktera/ki

Oblast ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a posebno žena koje su preživjele porodično nasilje, je složena i uspjeh u ostvarenju napora zavisi od saradnje različitih aktera/ki i institucija. U ovom dijelu biće posmatrane relevantne institucije i akteri/ke koji/e su bitni/e za proces ostvarenja pomenutih ciljeva. Akteri/ke će biti podijeljeni/e na one koji/e su saveznici/e u zagovaranju željenih promjena i ostvarenju ciljeva i one prema kojima je neophodno usmjeriti zagovaračke aktivnosti. Fondacija CURE u ovom procesu je u poziciji nositeljice i inicijatorkе cjelokupnog procesa zagovaranja i uključena je u sve njegove segmente.

Akter/ka:

Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH), relevantna osoba: osoba koja ima mandat direktora/ice ARS BiH i stručnog/e savjetnika/ce za planiranje, razvoj i monitoring Gender akcionog plana BiH

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je nastaviti dosadašnju dobru saradnju u oblasti ekonomskog osnaživanja žena.

Kako ih uključiti?

Inicirati sastanke sa već pripremljenim planom djelovanja u narednom periodu i opisom aktivnosti koje se žele zagovarati u saradnji s njima, održavati komunikaciju i podsjećati ih na zagovaračke aktivnosti; saradnja sa ARS BiH može znatno olakšati zagovaranje prema tijelima vlasti; pogotovo ih uključiti u iniciranje kantonalnih GAP-ova.

Akter/ka:

Gender centar Federacije BiH (GC FBiH), relevantna osoba: osoba koja ima mandat direktora/ice GC FBiH i stručnog/e savjetnika/ce GC FBiH

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je nastaviti dosadašnju dobru saradnju u oblasti ekonomskog osnaživanja žena.

Kako ih uključiti?

Inicirati sastanke sa već pripremljenim planom djelovanja u narednom periodu i opisom aktivnosti koje se žele zagovarati u saradnji s njima, održavati komunikaciju i podsjećati ih na zagovaračke aktivnosti; saradnja sa GC FBiH može znatno olakšati zagovaranje prema tijelima vlasti; pogotovo ih uključiti u iniciranje kantonalnih GAP-ova.

Akter/ka:

Novoformirane skupštinske komisije za jednakopravnost/ravnopravnost spolova ili ljudska prava u pet posmatranih kantona

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je usmjeriti zagovaranje prema ovim akterima/kama.

Kako ih uključiti?

Ostvariti komunikaciju sa sekretarom/kom Komisije, te ukoliko je moguće sa članovima/icama Komisije; predstaviti zagovaračke aktivnosti koje treba provesti u određenom kantonu, zamoliti za prisustvo na sjednici Komisije kako bi se inicijativa predstavila svim članovima/icama Komisije, zagovarati da Komisija prihvati inicijative i da inicira da se nađu na dnevnom redu sjednice Skupštine kantona.

Akter/ka:

Novoformirane skupštinske komisije za rad i socijalnu politiku u pet posmatranih kantona

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je usmjeriti zagovaranje prema ovim akterima/kama.

Kako ih uključiti?

Ostvariti komunikaciju sa sekretarom/kom Komisije, te ukoliko je moguće sa članovima/icama Komisije; predstaviti zagovaračke aktivnosti koje treba provesti u određenom kantonu, zamoliti za prisustvo na sjednici Komisije kako bi se inicijativa predstavila svim članovima/icama Komisije, zagovarati da Komisija prihvati inicijative i da inicira da se nađu na dnevnom redu Skupštine kantona.

Akter/ka:

Kontonalna ministarstva koja u fokusu imaju oblast rada i socijalne politike: Ministarstvo zdravstva i socijalne politike SBK-a, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike USK-a, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Posavskog kantona, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je usmjeriti zagovaranje prema ovim akterima/kama.

Kako ih uključiti?

U saradnji sa kontonalnim komisijama za ravnopravnost spolova i ljudska prava i komisijama za rad i socijalnu politiku, te GC FBiH i ARS BiH voditi zagovaračke

aktivnosti prema kantonalnim ministarstvima, a pogotovo u vezi izrade i usvajanja kantonalnih GAP-ova, te strateških dokumenata u oblasti zapošljavanja na nivou kantona.

Akter/ka:

Zavodi/službe za zapošljavanje posmatranih pet kantona Federacije BiH

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je usmjeriti zagovaranje prema ovim akterima/kama.

Kako ih uključiti?

Samostalno ili u saradnji sa kantonalnim komisijama za rad i socijalnu politiku voditi zagovaračke aktivnosti prema kantonalnim zavodima/službama za zapošljavanje.

Akter/ka:

Novoizabrani/e zastupnici/e kantonalnih skupština pet posmatranih kantona

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Potrebno je usmjeriti zagovaranje prema ovim akterima/kama.

Kako ih uključiti?

Inicirati i održavati sastanke sa predstvincima/ama različitih političkih stranaka, početi sa onima sa kojima je Fondacija CURE do sad imala saradnju ili koji/e su do sad podržavali slične inicijative, ali je potrebno zagovaranje i prema svim ostalim strankama; poslati e-mail sa upitom u vezi sastanka, adresirati sve zastupnike/ce određene stranke, otići na sastanak u njihovu centralu ili se sastati u zgradи Skupštine kantona.

Akter/ka:

Organizacije koje u okviru svog djelovanja vode sigurne kuće (Fondacija lokalne demokratije, *Vive žene* Tuzla, Medica Zenica, Žene sa Une Bihać, Žena BiH, Mostar) i druge članice Sigurne mreže

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Saveznice, čak i one koje nemaju sjedište u posmatranim kantonima Federacije BiH, sarađuju i u svojim sigurnim kućama pružaju pomoć i podršku preživjelim nasilja iz tih kantona.

Kako ih uključiti?

Upoznati ove organizacije sa nastavkom zagovaranja u ovoj oblasti, poslati im e-mail,

pozvati ih na sastanak i razgovarati o značaju promjena koje se žele postići, objasniti zašto je njihova podrška važna, tražiti podršku pri implementaciji zagovaračkih aktivnosti i pojasniti šta bi ona podrazumijevala.

Akter/ka:

Nevladine organizacije koje se zalažu za ljudska prava žena, a pogotovo treba imati na umu kapacitete Ženske mreže BiH i Mreže za izgradnju mira jer imaju veliku mrežu kontakata koji mogu dalje prosljeđivati informacije, podržati zagovaračke aktivnosti, kreirati i dati snagu pokretu, inicijativi i akciji. Također, bitno je sarađivati sa organizacijama koje djeluju u posmatranim kantonima: *Glas žene* i *Žene sa Une* iz Bihaća, CGS Livno koji djeluje u Kantonu 10 i Zapadnohercegovačkom kantonu, Udruženje Žena BiH i *Novi put* Mostar koje djeluju u cijeloj Hercegovini, Udruženje *Nela* iz Orašja, Infohouse...

Saveznici/e ili je potrebno usmjeriti zagovaranje prema njima?

Saveznice, čak i one koje nemaju sjedište u posmatranim kantonima Federacije BiH, jer djeluju i rade i u tim kantonima.

Kako ih uključiti?

Upoznati ove organizacije sa zagovaračkim ciljevima, poslati im e-mail, pozvati ih na sastanak i razgovarati o značaju promjena koje se žele postići, objasniti zašto je njihova podrška važna, tražiti podršku pri implementaciji zagovaračkih aktivnosti i pojasniti šta bi ona podrazumijevala.

Zalagačka platforma u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena sa fokusom na žene preživjele porodično nasilje u USK-u, SBK-u, K10, PK i ZHK-u

Zalagačka platforma u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena sa fokusom na žene preživjele porodično nasilje u USK-u, SBK-u, K10, PK i ZHK-u nudi pregled različitih zagovaračkih ciljeva, kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih, uz mapiranje institucija prema kojima se treba vršiti zagovaranje da bi se određeni cilj i postigao, te pregled potrebnih sredstava i promjena koje se očekuju ukoliko se zagovarački cilj ispuni. Ova platforma prati prethodno pomenuti Akcioni zagovarački plan iz 2019. godine i nastala je na osnovu prethodno stečenog iskustva pri zagovaranju prema mapiranim institucijama i pojedincima/kama. Kratkoročni zagovarački ciljevi uglavnom podrazumijevaju ostvarivanje saradnje sa akterima/kama i institucijama s kojima će se vršiti dalje zagovaranje i dobijanje potrebnih informacija, srednjoročni ciljevi predstavljaju usvajanje određenih inicijativa i ulazak u radne grupe dok dugoročni ciljevi predstavljaju promjene za čiji uspjeh je potrebno više vremena, ali također i ciljeve koji se odnose na saradnju svih aktera/ki i institucija u sistemu

pružanja podrške marginaliziranim grupama žena, s posebim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje. Akteri/ke i institucije koje su u fokusu dugoročnih ciljeva uključeni/e su i u kratkoročne i srednjoročne ciljeve, i na taj način postepeno se upoznaju sa značajem ekonomskog osnaživanja žena preživjelih porodično nasilje i bivaju uključeni/e u ostvarenje konačnog cilja – zagarantirano i implementirano pravo, mogućnost i sistemska podrška svim ženama koje su preživjele porodično nasilje u odnosu na ekonomsko osnaživanje koje podrazumijeva poticaje kako za zapošljavanje, tako i za samozapošljavanje i pokretanje vlastitih biznisa u posmatranih pet kantona Federacije BiH.

Pripremne aktivnosti

Cilj zagovaranja

Nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima žena ostaju uključene su u zajedničke zagovaračke procese, kako prema institucijama, tako i prema pojedincima/kama u oblasti ekonomskog osnaživanja žena koje su preživjele porodično nasilje¹⁷

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE

Prema kome se zagovara

Prvenstveno prema organizacijama sa kojim je pokrenuta saradnja (Fondacija lokalne demokratije, Infohouse, Nahla), onim koje vode sigurne kuće, ali i ostalim nevladinim organizacijama koje se bave ljudskim pravima žena, koje upravljaju sigurnim kućama i članice su Sigurne mreže

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj

Novembar 2022. – mart 2023.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, vrijeme i kapaciteti osoba koje učestvuju na sastancima

Promjena koja nastaje

Održani sastanci sa nevladinim organizacijama na kojima je pojašnjen cilj zagovaranja, sve što se želi zagovarati prema institucijama, korak po korak. Cilj sastanaka je da one također podrže zagovaračke akcije i da se uključe u njih; druge nevladine organizacije postaju saveznice u zagovaranju promjena koje se žele postići zagovaranjem prema institucijama.

¹⁷ Specifične zagovaračke aktivnosti predstavljene su u nastavku dokumenta, a ove (i u nastavku navedene) odnose se na pripremnu zagovaračku aktivnost koja treba osigurati podršku ključnih aktera/ki u zagovaranju specifičnih ciljeva.

Cilj zagovaranja

Upoznavanje novoizabranih kantonalnih zastupnika/ca u pet posmatranih kantona sa tematikom i potrebom ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, pogotovo žena koje su preživjele porodično i rodno zasnovano nasilje; senzibiliranje zastupnika/ca i poticanje njihovog interesa za ovu temu

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE i ženske NVO koje su aktivne u posmatranim kantonima

Prema kome se zagovara

Inicirati i održavati sastanke sa predstavnicima/ama različitih političkih stranaka, početi sa onima sa kojima je Fondacija CURE do sad imala saradnju ili koji/e su do sad podržavali slične inicijative, ali je potrebno zagovaranje i prema svim ostalim strankama. Napraviti listu zastupnika/ca po kantonima kada preuzmu mandate.

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj

Novembar 2022. – maj 2023.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, vrijeme i kapaciteti osoba koje učestvuju na sastancima; putni troškovi ukoliko se sastanak održava uživo u posmatranih pet kantona

Promjena koja nastaje

Održani sastanci sa zastupnicima/ama; zastupnici/e razumiju neophodnost ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a pogotovo žena koje su preživjele porodično nasilje; zastupnici/e u narednom periodu pokreću i podržavaju inicijative koje se u vezi ove teme nađu na dnevnom redu sjednica u pet posmatranih kantonalnih skupština. Održavati sastanke s njima periodično.

Cilj zagovaranja

ARS BiH i GC FBiH ostaju uključene u zajedničke zagovaračke procese u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa prema institucijama i akterima/kama u pet posmatranih kantona

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE

Prema kome se zagovara

Nastavak dosadašnje saradnje, iniciranje i održavanje sastanaka sa ARS BiH i GC FBiH povodom zagovaračkih aktivnosti u ovoj oblasti

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj
Novembar 2022. – mart 2023.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, vrijeme i kapaciteti osoba koje učestvuju na sastancima

Promjena koja nastaje

Održani sastanci sa ARS BiH i GC FBiH na kojima je pojašnjen cilj nastavka zagovaranja, sve što se želi zagovarati prema institucijama posmatranih pet kantona, korak po korak. Cilj sastanaka je da ARS BiH i GC FBiH podrže dalje zagovaračke akcije i da se uključe u njih.

Cilj zagovaranja

Skupština Zapadnohercegovačkog kantona usvojila je kantonalni GAP ZHK-a

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama aktivnim u Zapadnohercegovačkom kantonu i u saradnji sa ARS BiH i GC FBiH

Prema kome se zagovara

Inicirati sastanke sa zastupnicima/ama koji/e su članovi/ce Odbora za pravdu, upravu, ljudska prava, slobode i ravnopravnosti spolova; inicirati sastanke i sa pomenutom Odborom; na sastancima pojasniti značaj kantonalnih GAP-ova vodeći se primjerima iz Kantona Sarajevo, USK-a i SBK-a s posebnim fokusom na ekonomsko osnaživanje žena; ponuditi pomoć i podršku u ovom procesu.

Vremenski okvir

- Srednjoročni cilj
Mart 2023. – mart 2024.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, vrijeme i kapaciteti osoba koje učestvuju na sastancima; putni troškovi

Promjena koja nastaje

Održani sastanci a mapiranim akterima/kama; mapirani akteri/ke zainteresirani/e i žele da rade na izradi i usvajanju kantonalnog GAP-a; Fondacija CURE i druge ženske NVO iz ZHK-a učestvuju u radnoj grupi koja priprema KGAP ZHK-a; KGAP ZHK-a obuhvata mjere koje se odnose na ekonomsko osnaživanje žena pripadnica marginaliziranih grupa, a pogotovo žena preživjelih porodično nasilje.

Cilj zagovaranja

Skupštine Kantona 10 i Posavskog kantona usvojile su kantonalne GAP-ove u ova dva kantona

*Voditi proces kao u ZHK-u.¹⁸

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama aktivnim u K10 i PK-u, također u saradnji sa ARS BiH i GC FBiH

Prema kome se zagovara

Inicirati sastanke sa zastupnicima/ama koji/e su članovi/ice Odbora za pravdu, opću upravu, lokalnu samoupravu, ljudska prava i slobode Kantona 10 i Odbora za društvene djelatnosti Posavskog kantona; inicirati sastanke i sa pomenutim odborima; na sastancima pojasniti značaj kantonalnih GAP-ova vodeći se primjerima iz Sarajeva, USK-a i SBK-a s posebnim fokusom na ekonomsko osnaživanje žena; ponuditi pomoći i podršku u ovom procesu.

Vremenski okvir

- Dugoročni cilj

April 2024. – septembar 2025.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, vrijeme i kapaciteti osoba koje učestvuju na sastanicima; putni troškovi

Promjena koja nastaje

Održani sastanci a mapiranim akterima/kama; mapirani/e akteri/ke su zainteresirani/e i žele da rade na izradi i usvajanju kantonalnog GAP-a; Fondacija CURE i druge ženske NVO iz ova dva kantona učestvuju u radnoj grupi koja priprema kantonalne GAP-ove; kantonalni GAP-ovi obuhvataju mjere koje se odnose n ekonomsko osnaživanje žena pripadnica marginaliziranih grupa, a pogotovo žena preživjelih porodično nasilje.

Cilj zagovaranja

Komisije koje u fokusu imaju rodnu ravnopravnost i ljudska prava USK-a i SBK-a iniciraju izmjene koje se žele postići na nivou ova dva kantona, a koje se odnose na prethodno navedene zaključke istraživanja „Ekonomski osnažene“ u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje

18 Unsko-Sanski i Srednjobosanski kanton izabrani su kao početni jer je u njima na snazi kantonalni Gender aktioni plan, stoga svi ovi napor treba da se posmatraju kao dio implementacije ovog KGAP-a. Iz dosadašnjeg iskustva nevladinih organizacija može se zaključiti da preostala tri kantona (K10, PK i ZHK) nisu pretjerano otvorena za saradnju i da je sa njima teže započeti zagovaračke procese. Potrebno je analizirati i sagledati sve elemente procesa u USK-u i SBK-u, kako poslije svake faze zagovaranja, tako i tokom cijekupnog procesa i na osnovu toga planirati procese u drugim kantonima. Ova zalažačka platforma nudi okvir zagovaranja nastao u odnosu na stanje koje je postojalo u oktobru 2022., a sam proces zagovaranja je fleksibilan, zavisi od promjena koje se mogu dogoditi. Ukoliko bude potrebe i u skladu sa okolnostima i naučenim lekcijama, mogu se mijenjati osobe ili institucije prema kojima se zagovara.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama aktivnim u USK i SBK

Prema kome se zagovara

Predsjedavajući/a komisija i članovi/ice komisija

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj

Mart 2023. – mart 2024.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, kapaciteti stručnih osoba koje učestvuju na sastancima, putni troškovi

Promjena koja nastaje

Članovima/icama komisija predstavljene zagovaračke aktivnosti koje treba provesti u USK-u i SBK-u; komisije su prihvatile inicijative i zagovarače da se nađu na dnevnom redu sjednice skupština ova dva kantona; članovi/ice komisija zagovaraju dalje prema kolegama/icama iz svojih političkih partija.

Cilj zagovaranja

Komisije koje u fokusu imaju oblast rada i zapošljavanja, te socijalne politike USK-a i SBK-a iniciraju izmjene koje se žele postići na nivou ova dva kantona u oblasti ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje; ove komisije iniciraju i izmjene koje se tiču usvajanja strateških dokumenta u oblasti zapošljavanja u ova dva kantona

Nositeljice zagovaranja

Fondacije CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama aktivnim u USK i SBK

Prema kome se zagovara

Predsjedavajući/e komisija i članovi/ice komisija

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj

Mart 2023. – mart 2024.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, kapaciteti stručnih osoba koje učestvuju na sastancima, putni troškovi

Promjena koja nastaje

Članovima/icama komisija predstavljene zagovaračke aktivnosti koje treba provesti u USK-u i SBK-u; komisije su prihvatile inicijative i zagovarače da se nađu na dnevnom redu sjednice skupština ova dva kantona; članovi/ice komisija vrše dalje zagovaranje prema kolegama/icama iz svojih političkih partija.

Cilj zagovaranja

Zastupnici/e skupština USK-a i SBK-a podržavaju i iniciraju izmjene u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a pogotovo žena koje su preživjele porodično nasilje; održane tematske sjednice u skupštinama USK-a i SBK-a na teme koje se tiču značaja ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a pogotovo žena koje su preživjele porodično nasilje.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama i kantonalnim komisijama koje u fokusu imaju rodnu ravnopravnost, ljudska prava, rad i socijalnu politiku USK-a i SBK-a

Prema kome se zagovara

Primarno zastupnici/e stranaka sa kojima Fondacija CURE sarađuje od ranije i koje su pokazale senzitivnost prema rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima, ali i svi/e ostali/e zastupnici/e

Vremenski okvir

- Srednjoročni cilj
Maj 2023. – maj 2025.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, kapaciteti stručne osobe koje učestvuju na sastancima, putni troškovi, promotivni materijal

Promjena koja nastaje

Održani sastanci sa zastupnicima/ama; zastupnici/e razumiju neophodnost ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a pogotovo žena koje su preživjele porodično nasilje, pokreću i podržavaju inicijative koje se u vezi ove teme nalaze na dnevnom redu sjednica skupština USK-a i SBK-a;

Tematske sjednice su doprinijele dodatnom senzibiliranju zastupnika/ca, rastu njihovog interesovanja za temu, te poticanju dijaloga i inicijativa koje u fokusu imaju ekonomsko osnaživanje marginaliziranih grupa žena.

Cilj zagovaranja

Komisije koje u fokusu imaju ravnopravnost spolova, ljudska prava, rada i socijalnu politiku Zapadnohercegovačkog, Kantona 10 i Posavskog kantona iniciraju izmjene u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na osnaživanje žena koje su preživjele porodično nasilje u svojim kantonima

*Voditi proces kao u USK i SBK.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama koje su aktivne u ova tri kantona

Prema kome se zagovara

Predsjedavajući/e komisija i članovi/ice komisija

Vremenski okvir

- Dugoročni cilj
Januar 2025.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, kapaciteti stručne osobe koje učestvuju na sastancima, putni troškovi

Promjena koja nastaje

Članovima/icama komisija predstavljene zagovaračke aktivnosti koje treba provesti u kantonima; komisije prihvatile inicijative i zagovaraće da se nađu na dnevnom redu sjednice kantonalnih skupština; članovi/ice komisija vrše dalje zagovaranje prema kolegama/icama iz svojih političkih partija.

Cilj zagovaranja

Zastupnici/e skupština Kantona 10, Zapadnohercegovačkog kantona i Posavskog kantona podržavaju i iniciraju izmjene u oblasti ekonomskog osnaživanja žena koje su preživjele porodično nasilje u svojim kantonima

*Voditi proces kao u SBK i USK.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama koje su aktivne u ova tri kantona

Prema kome se zagovara

Zastupnici/e stranaka sa kojima fondacija CURE ima saradnju od ranije i koje su pokazale senzitivnost prema rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima, ali i svi/e ostali/ zastupnici/e

Vremenski okvir

Dugoročni cilj

Januar 2025.

Potrebna sredstva

E-mail, telefon, kapaciteti stručne osobe koje učestvuju na sastancima, putni troškovi

Promjena koja nastaje

Zastupnici/e razumiju neophodnost ekonomskog osnaživanja žena pripadnica marginaliziranih grupa s posebnim fokusom na žene koje su preživjele porodično nasilje, pokreću i podržavaju inicijative koje se u vezi ove teme nalaze na dnevnom redu sjednica Skupština Kantona 10, Posavskog kantona i Zapadnoherzegovackog kantona.

Cilj zagovaranja

Prilagodba načina oglašavanja otvorenih javnih poziva za različite programe ekonomskog osnaživanja;

prvi korak – učiniti javne pozive dostupnijim ženama pripadnicama marginaliziranih grupa: donijeti kopirane primjerke i ostaviti u prostorije općinske službe za socijalni rad i kantonalne zavode/službe za zapošljavanje u posmatranih pet kantona; prilagoditi pozive osobama sa različitim vrstama invaliditeta (za početak koristiti online alate za prilagodbu sadržaja na web stranicama u skladu sa različitim vrstama invaliditeta).

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE, kao nositeljica, u saradnji sa drugim organizacijama civilnog društva, GC FBiH i ARS BiH

Prema kome se zagovara

Zavod za zapošljavanje Federacije BiH, kantonalni centri za socijalni rad u posmatranih pet kantona (upućuju inicijativu prema općinskim službama za socijalni rad), kantonalne službe za zapošljavanje

Vremenski okvir

Kratkoročni cilj

Januar 2023. – decembar 2023.

Potrebna sredstva

Sredstva potrebna za štampanje javnih poziva obezbjeđuju institucije u kojima pozivi treba da budu dostupni

Promjena koja nastaje

Informacije o javnim pozivima za različite programe ekonomskog osnaživanja postaju

dostupniji većem broju marginaliziranih grupa žena; marginalizirane grupe žena postaju osveštenije o svojim pravima i prilikama koje im se nude.

Cilj zagovaranja

Prilagodba načina prijavljivanja na otvorene javne pozive za različite programe ekonomskog osnaživanja;
drugi korak – u službama za zapošljavanje obezbijediti računar sa pristupom internetu koji mogu koristiti korisnici/e.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE, kao nositeljica, u saradnji sa drugim organizacijama civilnog društva i kantonalnim komisijama za rad i socijalnu politiku, te zastupnicima/ama kantonalnih skupština u posmatrаниh pet kantona

Prema kome se zagovara

Kantonalna ministarstva za rad i socijalnu politiku/vlade u posmatranih pet kantona

Vremenski okvir

- Srednjoročni cilj (USK i BPK)
Mart 2023. – mart 2024.
- Dugoročni cilj (PK, K10, i ZHK)
Januar 2025. –

Potrebna sredstva

Vlade kantona u budžetu kantona trebaju planirati sredstva za nabavku potrebne opreme i troškove pristupa internetu

Promjena koja nastaje

Marginalizirane grupe žena koje nemaju pristup internetu i računaru biće u mogućnosti prijaviti se na javne pozive za ekonomsko osnaživanje, koristeći se dostupnim računarima u njima najbližim zavodima za zapošljavanje.

Cilj zagovaranja

Prilagodba načina prijavljivanja na otvorene javne pozive za različite programe ekonomskog osnaživanja;
treći korak – u zavodima za zapošljavanje ojačana uloga savjetnika/ce za zapošljavanje, mandat ove osobe uključuje individualni rad sa marginaliziranim grupama žena tokom prijavljivanja na programe ekonomskog osnaživanja.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE, kao nositeljica, u saradnji sa drugim organizacijama civilnog društva

i kantonalnim komisijama za rad i socijalnu politiku, te zastupnicima/ama kantonalnih skupština u posmatranih pet kantona

Prema kome se zagovara

Kantonalna ministarstva za rad i socijalnu politiku/vlade u posmatranih pet kantona

Vremenski okvir

- Dugoročni cilj
Januar 2025. –

Potrebna sredstva

Ovaj radni zadatak može se dodati u opis poslova već zaposlene osobe i u tom slučaju ne bi bilo potrebno planirati dodatna sredstva. U slučaju zapošljavanja nove osobe, potrebno je da vlade kantona obezbijede potrebna sredstva u svojim budžetima.

Promjena koja nastaje

Marginalizirane grupe žena biće ohrabrenije da se prijavljuju na otvorene pozive jer će imati pomoć i podršku stručne osobe tokom prijavljivanja na javne pozive za ekonomsko osnaživanje npr. prilikom popunjavanja obrasca, izrade biznis plana, pisanja CV-a, razvijanja ideja... Uz ovakav pristup veći broj žena koje su preživjele porodično nasilje prijavljivaće se na javne pozive za ekonomsko osnaživanje.

Cilj zagovaranja

Dobijanje izvještaja od nadležnih kantonalnih institucija o implementaciji mjera, planova i propisa u oblasti zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja na koje ukazuje Istraživanje „Ekonomski osnaŽENE“ s fokusom na podršku marginaliziranim grupama žena, posebno ženama koje su preživjele porodično nasilje

Nositeljice zagovaranja

Pripremljen dopis šalju organizacije koje su aktivne u kantonu čiji se dokument traži; dopis šalje i Fondacija CURE u saradnji sa GC FBiH.

Prema kome se zagovara

Vlade kantona, nadležni odbori kantona

Vremenski okvir

- Kratkoročni cilj
Januar 2023. – maj 2023.

Potrebna sredstva

Fax, e-mail, telefon

Promjena koja nastaje

Nakon slanja upita, informacije o implementaciji navedenih dokumenata s fokusom na informacije o marginaliziranim grupama žena i naročito žena koje su preživjele porodično nasilje dostupne su i mogu se koristiti pri daljem zagovaranju u ovoj oblasti.

Cilj zagovaranja

Planovi, mjere i politike u oblasti zapošljavanja u posmatranih pet kantona Federacije BiH prepoznaju marginalizirane grupe žena, a posebno žene koje su preživjele porodično nasilje kao grupu za čije osnaživanje je potrebno obezbijediti dodatne ekonomске poticaje.

Prva faza: Unsko-sanski i Srednjobosanski kanton razvijaju kantonalne mjere i politike u oblasti rada i zapošljavanja po uzoru na Akcioni plan zapošljavanja Kantona Sarajevo. Ove mjere i politike kreirane su uz upotrebu rodne analize i uz određivanje mjeru kako bi se ostvarile mogućnosti za ekonomsko osnaživanje marginaliziranih grupa žena.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama aktivnim u ova dva kantona, GC FBiH i ARS BiH

Prema kome se zagovara

Komisije koje u fokusu imaju ravnopravnost spolova i ljudska prava, te rad i socijalnu politiku USK-a i SBK-a

Vremenski okvir

- Srednjoročni
April 2023. – septembar 2024.

Potrebna sredstva

Fax, e-mail, ljudski kapaciteti, stručne osobe koje vode zagovaranje radi odlazaka na sastanke, putni troškovi nastali povodom odlazaka na sastanke

Promjena koja nastaje

Komisije koje u fokusu imaju ravnopravnost spolova i ljudska prava, te rad i socijalnu politiku Unsko-sanskog i Srednjobosanskog kantona postaju saveznici/e i zagovarači/ce sa Fondacijom CURE i ostalim nevladinim organizacijama, iniciraju izradu rodno osviještenih strateških dokumenata u oblasti zapošljavanja na kantonalnom nivou.

Cilj zagovaranja

Planovi, mjere i politike u oblasti zapošljavanja u posmatranih pet kantona FBiH prepoznaju žene koje su preživjele porodično nasilje kao marginaliziranu grupu za čije osnaživanje je potrebno obezbijediti dodatne ekonomske poticaje.

Druga faza: U usvojenim kantonalnim planovima i programima u oblasti rada i zapošljavanja USK-a i SBK-a prepoznate su marginalizirane grupe žena, a pogotovo žene koje su preživjele porodično nasilje. U budžetima Unsko-sanskog kantona i Srednjobosanskog kantona izdvojena su sredstva za ekonomsko osnaživanje marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na žene preživjele porodično nasilje, a u svrhu implementacije kantonalnih GAP-ova i kantonalnih mjera i politika zapošljavanja.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE u saradnji sa nevladinim organizacijama aktivnim u Unsko-sanskom kantonu i Srednjobosanskom kantonu te komisijama koje u fokusu imaju ljudska prava, rodnu ravnopravnost, te rad i socijalnu politiku ova dva kantona

Prema kome se zagovara

Vlada Unsko-sanskog kantona i Srednjobosanskog kantona, ministarstva rada i socijalne politike Unsko-sanskog i Srednjobosanskog kantona

Vremenski okvir

- Dugoročni cilj
Oktobar 2024. –

Potrebna sredstva

Fax, e-mail, ljudski kapaciteti – osobe koje vode zagovaranje, putni troškovi radi odlazaka na sastanke; budžetska sredstva USK-a i SBK-a izdvojena za ekonomsko osnaživanje marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na osnaživanje žena koje su preživjele porodično nasilje.

Promjena koja nastaje

Marginalizirane grupe žena, a pogotovo žene preživjele porodično nasilje prepoznate su u planovima, programima te strateškim dokumentima u oblasti zapošljavanja u USK-u i SBK-u, i mogu ostvariti pravo na ekonomske poticaje. Žene koje su preživjele porodično nasilje imaju alat za ostvarivanje ekonomske nezavisnosti i izlazak iz začaranog kruga nasilja.

Cilj zagovaranja

Planovi, mjere i politike u oblasti zapošljavanja u posmatranih pet kantona Federacije BiH prepoznaju žene koje su preživjele porodično nasilje kao marginaliziranu grupu za čije osnaživanje je potrebno obezbijediti dodatne ekonomski poticaje;

prva i druga faza u Kantonu 10, Posavskom kantonu i Zapadnohercegovačkom kantonu

*Voditi isti proces kao u USK-u i SBK-u. Dodatna pretpostavka je da će do predloženog vremenskog perioda ova tri kantona usvojiti kantonalne GAP-ove.

Nositeljice zagovaranja

Prema kome se zagovara

Vremenski okvir

- Dugoročni cilj
Januar 2025. –

Potrebna sredstva

Promjena koja nastaje

Cilj zagovaranja

Uvezivanje svih institucija kojima se obraćaju žene koje su preživjele porodično nasilje prilikom ostvarivanja prava na ekonomski poticaje u jedinstven i senzibiliziran sistem

Nositeljice zagovaranja

Fondacije CURE u saradnji sa GC FBiH, ARS BiH i drugim nevladinim organizacijama, pogotovo onim koje u svom djelovanju upravljaju sigurnim kućama

Prema kome se zagovara

Centri za socijalni rad, zavodi za zapošljavanje (federalni i kantonalni), sigurne kuće, udruženje poslodavaca, sudovi i tužilaštva, policija

Vremenski okvir

- Kontinuirani dugoročni cilj
Januar 2023. –

Potrebna sredstva

Fax, e-mail, ljudski resursi, stručne osobe koje odlaze na zagovaračke sastanke, putni troškovi; ukoliko se ostvari mogućnost organiziranja zajedničkih sastanaka i edukacija, potrebna su donatorska sredstva za njihovo održavanje.

Promjena koja nastaje

Poslodavci/kinje koji/e djeluju u posmatranih pet kantona uvezani su sa centrima za socijalni rad i sigurnim kućama u smislu obezbjeđenja određenog broja radnih mesta za žene koje su obučene za potrebna zanimanja preko servisa ekonomskog osnaživanja kojeg nude sigurne kuće i ostale institucije;

službe za zapošljavanje sigurnim kućama dostavljaju informaciju o potrebama na tržištu rada u cilju zapošljavanja i samozapošljavanja i kreiranja daljih strategija ekonomskog osnaživanja žena koje su preživjele porodično nasilje;

poticaji za ekonomsko osnaživanje žena postaju sveobuhvatniji kako bi pokrili nužne izdatke za zadovoljavanje egzistencijalnih potreba žena pri implementiranju biznis plana; sudovi i policija postaju osjetljiviji u pristupu i postupanju prema ženama koje su preživjele rodno zasnovano nasilje.

Cilj zagovaranja

Javnost postaje senzibiliranija u odnosu na položaj marginaliziranih grupa žena, jača je svijest i znanje o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, a pogotovo ekonomskog; raste svijest o značaju posmatranja žena kao preživjelih nasilja, korištenju adekvatne terminologije i o značaju vidljivosti svih marginaliziranih grupa žena u praksama, procedurama i dokumentima koji u fokusu imaju ekonomsko osnaživanje; raste svijest o značaju ekonomskog osnaživanja za marginalizovane grupe žena. programi ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena imaju podršku i pažnju javnosti.

Nositeljice zagovaranja

Fondacija CURE sa drugim nevladinim organizacijama, ARS BiH, GC FBiH i kantonalnim komisijama koje u fokusu imaju ljudska prava i rodnu ravnopravnost

Prema kome se zagovara

Sve vrste medija, pogotovo lokalni javni servisi

Vremenski okvir

- Kontinuirani dugoročni cilj

Januar 2023. –

Potrebna sredstva

Fax, e-mail, ljudski resursi stručne osobe koje odlaze na zagovaračke sastanke, putni troškovi, promotivni materijali, eventualno medijski prostor i kampanja

Promjena koja nastaje

Tema i značaj ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena postala je dio javnog diskursa. Mediji postaju saveznici u borbi za bolji položaj marginaliziranih grupa

žena, a pogotovo žena koje su preživjele porodično nasilje. Javnost postaje osvještenija o značaju ekonomskog osnaživanja za izlazak iz nasilnih zajednica. Stvara se pritisak javnosti za usvajanje praksi i politika ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena, a pogotovo onih koje su preživjele porodično nasilje.

Zaključna razmatranja

Ova Zalagačka platforma nudi okvir koji treba da pomogne i podrži postojeće napore u oblasti ekonomskog osnaživanja marginaliziranih grupa žena s posebnim fokusom na preživjele porodičnog nasilja. Platforma je tu da podsjeti na bitne elemente borbe za ekonomsko osnaživanje, ali je jako važno da proces zagovaranja ostane fleksibilan i prati dešavanja u posmatrаниh pet kantona: Unsko-sanskom kantonu, Kantonu 10, Posavskom kantonu, Srednjobosanskom kantonu i Zapadnohercegovačkom kantonu. Vrlo je moguće da platforma ne predviđa sve situacije na koje će zagovaračice naići prilikom zalaganja za ekonomsko osnaživanje marginaliziranih grupa žena ili da će neki od procesa teći brže ili sporije u određenim kantonima. Stoga, iznimno je bitno koristiti Platformu uz kontinuirano informiranje o dešavanjima, izmjenama, izazovima i napretku, te samom kontekstu u posmatranim kantonima. Platforma treba da bude posmatrana kao dokument koji u svakom trenutku može biti revidiran, tako da odgovara stanju i prilikama kantona u kojem se primjenjuje.

Fondacija CURE je feminističko - aktivistička organizacija koja djeluje za jednakost spolova i rodova zalažući se za pozitivne društvene promjene putem obrazovnih, umjetničkokulturalnih i istraživačkih programa. Organizujući afirmativne akcije, CURE slave snagu i moć žena, te rade na osnaživanju osoba kako bi postali/e pokretači/ce društvenih promjena u BiH i svijetu. Feministički aktivizam je omogućio siguran prostor u kojem su žene neustrašive, sposobne i ujedinjene u svim svojim različitostima. CURE je organizacija profesionalaca/ki i volontera/ki koji/e se bore protiv nasilja, diskriminacije, kršenja zakona i osnovnih ljudskih prava. Kroz mnogobrojne zalagačke akcije Fondacija CURE nastoji zagovarati izmjene zakona i zakonskih akata u segmentu ženskih prava i nulte tolerancije na nasilje, promjene u kontekstu ekonomskog osnaživanja žena na nivou Federacije Bosne i Hercegovine kao i Ustavne promjene na nivou Bosne i Hercegovine.

CURE

